

13. **Рожанківський В. Ф.** Українське гутне художнє скло / В. Ф. Рожанківський. – К, 1959.
14. **Січинський В.** Нариси з історії української промисловості / В. Січинський. – Л., 1838.
15. **Швыдько А. К.** Социально-экономическое развитие Украины в XIV – середине XVIII ст. / А. К. Швыдько – Д., 1988.
16. **Яворницький Д. І.** Історія запорозьких козаків / Д. І. Яворницький : у 3 т. – К., 1990.

Надійшла до редколегії 04.01.2012

УДК 902/904

В. М. Шалобудов

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

МОНЕТИ ІЗ ЗАКРИТИХ КОМПЛЕКСІВ НОВОБОГОРОДИЦЬКОЇ ФОРТЕЦІ: ПІДСТАВИ НУМІЗМАТИЧНОГО ПЕРЕДАТУВАННЯ

Розглянуто нові знахідки срібних дротяних копійок із закритих комплексів Новобогородицької фортеці, що надає підстави для нумізматичного передаткування останніх.

Ключові слова: нумізматика, дротяні копійки, закриті комплекси, фортеця.

Рассмотрены новые находки серебряных проволочных копеек из закрытых комплексов Новобогородицкой крепости, что дает основания для нумизматической передаткировки последних.

Ключевые слова: нумизматика, проволочные копейки, закрытые комплексы, крепость.

The author considers new finds of silver wire copecks from closed complexes of Novobogoroditskaya fortress, that gives ground for their numismatic redating.

Key words: numismatics, wire copecks, closed complexes, fortress.

Експедицією НДЛ археології та історії Придніпров'я ДНУ імені Олеся Гончара протягом 2002 – 2011 рр. проводилися дослідження Новобогородицької (Богородицької) фортеці та її посаду. За означений період було виявлено понад 700 різночасових монет, значний відсоток з котрих походить із закритих комплексів, тобто будівель, господарчих ям тощо [1, с. 191 – 200]. У багатьох випадках саме монети слугували датуючим фактором, тому їм завжди приділялася відповідна увага дослідників [4, с. 214–226; 3, с. 83–86]. Тим не менш останні знахідки змусли нас ще раз звернутися до цього питання.

У польовий сезон 2011 р. з метою уточнення планування житлової забудови ділянки біля «Самарських» воріт було продовжено розкоп V з умовною назвою «Митниця» (рис. 1).

У південно-східному напрямку (прирізка 1) досліджено площу 84 м², на якій зафіксовано залишки наземної будівлі, що отримала порядковий № 13. Розміри останньої 3,5×3,0 м, повздовжня орієнтація: північний захід – південний схід. У східному куті збереглися залишки відкритого вогнища підковоподібної форми, заглибленого на 0,2 м. Час існування будівлі встановлено за мідними російськими монетами, молодша з котрих – «п'ять копійок» Катерини II – 1770 р. карбування.

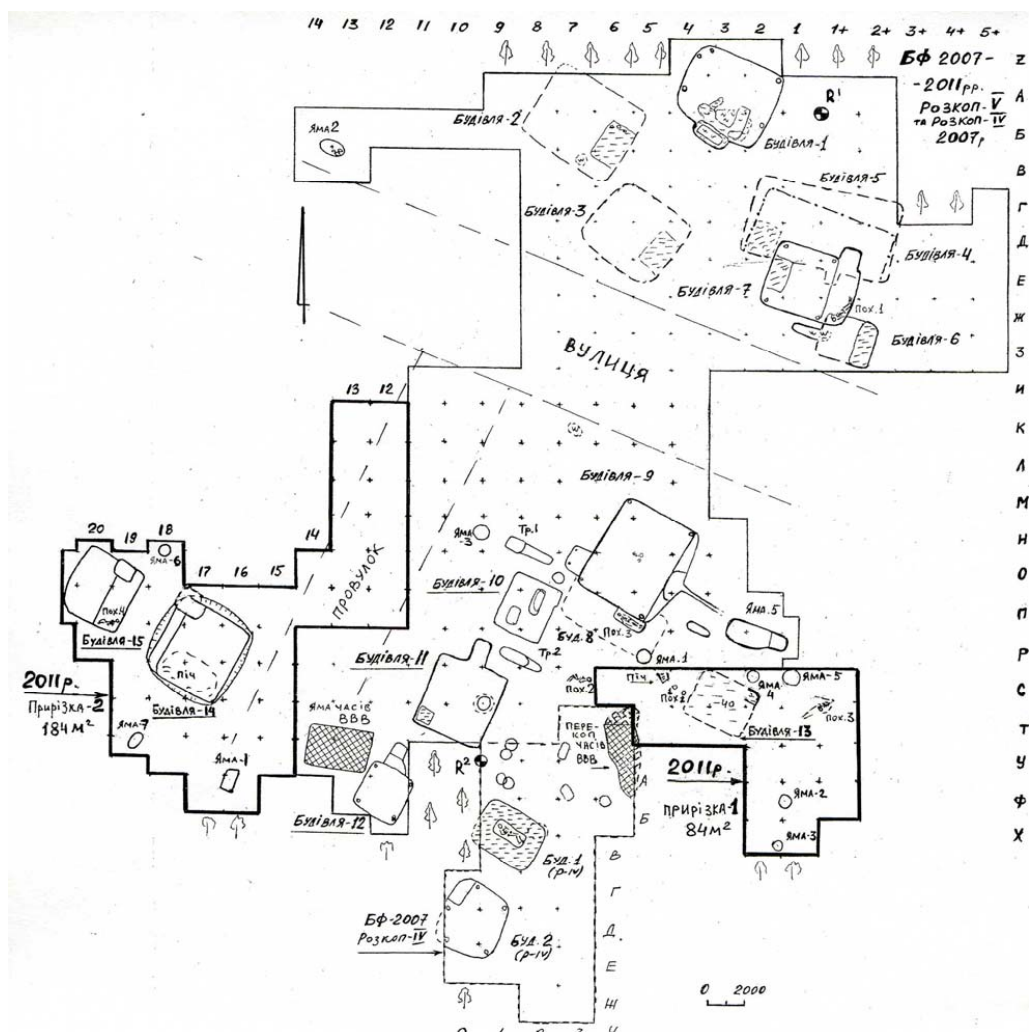

Рис. 1. План розкопу V із позначенням відкритих у 2011 р. нерухомих об'єктів

Прирізка 2 поширила розкоп V у західному напрямку на 184 м². Нею встановлена наявність вулиці, яка відходила від дороги, що вела до «Самарських» воріт. На захід від неї відкрито два житла-землянки та три господарські ями. Будівля № 14 розмірами 5,8×5,2 м і глибиною 2,7 м, довгою віссю орієнтована північний схід – південний захід. В її південно-західній частині виявлено залишки розібраної печі, від котрої залишилися биті та цілі коробчасті кахлі з сюжетом «букет» на лицьовій пластині і уламки формованої цегли. Землянка довгий час залишалася відкритою, про що свідчить наявність чорноземного затьоку, у котрому знайдений череп літньої жінки без нижньої щелепи. На глибині 1,9 м уздовж південної стінки залишено приступок, який слугував за лежанку. Вхід мав вигляд колодязя із рештками драбини. На дні і заповненні нижньої частини землянки знайдені численні фрагменти від глиняного та скляного посуду. Серед них залізні вістря козацького спису, сокира, лемех плуга, терка, кайдани, бронзовий натільний хрест, три люльки та монети кримського і російського карбування. Найраніші з монет – дротяні копійки Петра I, найпізніші – п'ятаки Катерини II 1764 та 1765 рр. Особливо цікавим виявилось житло за № 15, розташоване поруч з житлом № 14. Землянка № 15 розмірами – 4,1×4 м, кутами орієнтована за сторонами світу. Заповнення котловану суттєво різнилося за кольором, зокрема вздовж схід-

ної стінки переважав мішаний з супіссю перевідкладений ґрунт, в якому знайдено кістяну застібку, дротяну копійку Петра I та полушку 1735 р., уздовж західної – однорідний слабогумусований ґрунт без культурних знахідок. За різницею у ґрунті вдалося встановити техніку риття котловану – із поділом на дві частини. Виходячи з цього, землянку не добудовано. Роботи у східній частині було припинено на глибині 1,6 м від сучасної поверхні, у зв'язку з необхідністю її використання під поховання людини – чоловіка середнього віку (рис. 2.1). Скелет лежав на животі, із неприродно деформованим грудним відділом, головою на схід і був присипаний вапном та деревним вугіллям. На рівні лівої тазової кістки знайдено згорток тканини рідкого полотняного плетіння (можливо гаманця), в якому були зіплені окислами міді монети.

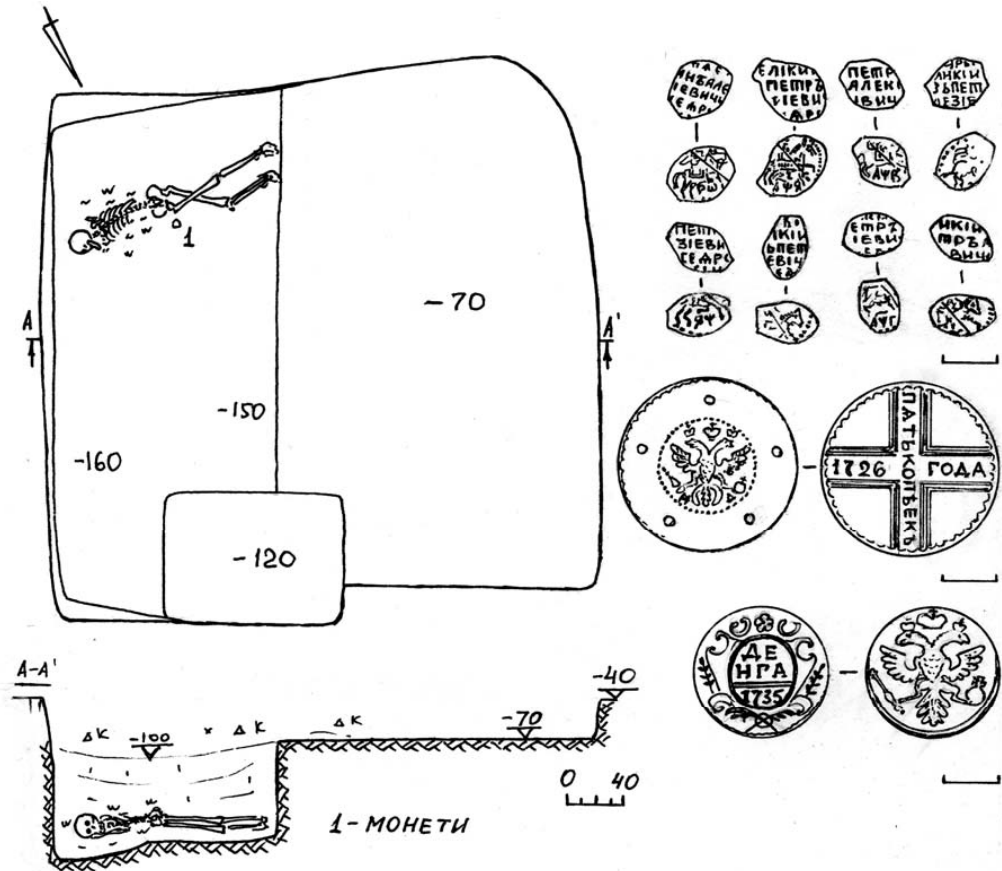

Рис. 2. План та розріз землянки 15 на Розкопі V

1 – Поховання з монетами; 2 – 4 – Зразки монет з гаманця небіжчика

Після реставрації встановлена наявність 21 срібної дротяної копійки Петра I, 3 мідних п'ятаків 1726, 1729 рр., 4 монет «денга» 1731 та 1735 рр (рис. 2. 2 – 4.). У зв'язку з присутністю в єдиному закритому комплексі монет різних часів карбування, зокрема дротяних копійок, час побутування котрих звичайно обмежується 20-ми рр. XVIII ст., виникає необхідність перегляду існуючого датування. Слід згадати, що срібні дротяні копійки карбувалися паралельно з мідними до кінця 1717 р., коли в січні 1718 р. за наказом царя їх виготовлення було припинено, вони викупувалися у населення за мідні гроші і до обігу вже не повертали. Неодноразово видавалися накази про покарання в разі використання населенням старої срібної монети та встановлювалися жорсткі строки обміну, які декілька разів подовжувалися.

Російські дротяні копійки, карбовані з високоякісного срібла, охоче приймалися населенням українських земель, але здебільшого осідали в скарбах або використовувалися у якості сировини ювелірами при виготовленні окладів ікон та іншого церковного начиння. В обігу на загал оберталася розмінна західноєвропейська монета низької проби, яка від довготривалого обігу стиралася («гладкі гроші»). Під час правління Петра I робилися неодноразові спроби стабілізувати український грошовий ринок [2, с. 135].

Пам'ятаючи невдалі спроби впровадження мідної монети при Олексії Михайловичі Петро I після реформи 1700 р. вимушено карбував паралельно нову мідну монету та дротяні срібні копійки старого зразка ще чотирнадцять років. Якщо на землях Російської імперії останні були лише гарантією мідної монети, котра дала змогу задовольнити гостру потребу в розмінних грошах, то на українських землях лише російське високоякісне срібло викликало довіру населення. Знахідка досить значної кількості срібних дротяних копійок у гаманці разом з мідними монетами 1735 р. переконливо свідчить, що мешканці Новобогородицької фортеці віддавали перевагу цій монеті, незважаючи на офіційну заборону, аж до середини 30-х рр. XVIII ст. Це надає підстави по-новому поглянути на уподобання українського грошового ринку, що слід враховувати під час датування закритих археологічних комплексів із срібними дротяними копійками Петра I на землях Вольностей запорозьких.

Бібліографічні посилання

1. **Ковальова І. Ф.** Про сучасний стан житлової забудови Богородицької фортеці / І. Ф. Ковальова // Придніпров'я: історико-краєзнавчі дослідження. – Д., 2011. – С. 191–200.
2. **Спасский И. Г.** Русская монетная система. Историко-нумизматический очерк / И. Г. Спасский. Изд. 4-е. – Л., 1970.
3. **Шалобудов В. М.** Місце нумізматичних знахідок у вирішенні питань датування поселень Нижнього Присамар'я / В. М. Шалобудов // Перлини козацького Присамар'я. – Д., 2008. – С. 83–86.
4. **Шалобудов В. М.** Підсумки обробки нумізматичних знахідок з Нижнього Присамар'я / В. М. Шалобудов // Вісник Дніпропетр. ун-ту. – № 6. – Серія: Історія та археологія. – Вип. 15. – Д., 2007. – С. 214–226.

Надійшла до редколегії 04.01.2012